

Karolina Szczecińska-Przybułek¹

**MŁODZI JAKO SPRAWCY ZBRODNI
BEZPRAWNEGO POZBAWIENIA WOLNOŚCI
ZE SZCZEGÓLNYM UDREĆCZENIEM
– ANALIZA MOTYWÓW
I SPOSOBÓW DZIAŁANIA**

DOI: 10.5604/01.3001.0013.3353

Wprowadzenie

Nie ulega wątpliwości, iż dobro w postaci wolności stanowi istotę bytu ludzkiego i uznawane jest za jeden z podstawowych przymiotów człowieka. Jest to bowiem jedyny stan, poprzez który człowiek ma możliwość realizacji swych zamiarów². Prawa i wolności osobiste wywodzą się z samej natury człowieka, nie są więc dobrem przyznawanym przez państwo³. Doktryna wyróżnia dwa rodzaje wolności – zewnętrzną, która charakteryzuje się brakiem przymusu i ograniczona może zostać jedynie na podstawie przepisów ustawy oraz wewnętrzną, która polega na wyrażaniu swej woli, tj. możliwości kierowania własnym losem⁴.

Prawo do wolności osobistej usystematyzowane zostało w tzw. pierwszej generacji praw człowieka⁵. Można zdefiniować je jako możliwość re-

¹ Mgr Karolina Szczecińska-Przybułek, doktorantka, Katedra Kryminalistyki i Medycyny Sądowej, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, adres e-mail: karszczecinska@op.pl

² Z. Kędzia, *Burżuazyjna koncepcja praw człowieka*, Wrocław 1980, s. 64.

³ M. Nowak, *Trzy generacje praw człowieka. Ich znaczenie w świetle przesłanek ideowych i historycznych oraz w świetle ich genezy*, w: *Prawa człowieka. Geneza, koncepcje, ochrona*, red. B. Banaszak, Wrocław 1993, s. 105.

⁴ B. Walczak, *Prawa człowieka jako podstawa wartości przyjmowanych przez Unię Europejską*, w: *Elementy aksjologii Unii Europejskiej*, L. Gęsiak, Kraków 2009, s. 85.

⁵ K. Vasak, *A 30-year struggle. The sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights*, "The UNESCO Courier: a window open on the world" 1977, s. 29.

alizacji przez jednostkę wszelkich uprawnień. Urzeczywistnienie woli ma charakter swobodnych działań i pozbawione jest ingerencji osób trzecich.

W państwie o ustroju demokratycznym wolność osobista, w postaci tzw. wolności lokomocyjnej jednostki, jest dobrem szczególnie chronionym. Wskazuje się, iż jest to jedna z form naruszenia swobód oraz praw, które człowiek odczuwa w sposób najbardziej dolegliwy⁶.

Zgodnie z treścią art. 41 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁷, „Každemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą. Pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie”. Polski ustawodawca w ustawie Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r.⁸, w art. 189 reguluje przestępstwo bezprawnego pozbawienia wolności, penalizując tym samym każdy przypadek naruszenia prawa do tzw. wolności lokomocyjnej. W ujęciu konstytucyjnym wolność ta polega na możliwości swobodnego określania swego zachowania, tj. poruszania się zgodnie z własną wolą. Prawo to nie ma jednak charakteru absolutnego. Jak wskazano powyżej, wolność lokomocyjna człowieka może być bowiem naruszona w granicach obowiązujących powszechnie norm prawnych⁹. Jako przykłady takich uprawnień przywołać można wykonanie kary pozbawienia wolności, tymczasowe aresztowanie, zatrzymanie czy też ujęcie obywatelskie.

Przechodząc do problematyki występowania czynu z art. 189 k.k., w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na najistotniejsze kwestie dotyczące znamion tego przestępstwa. W orzecznictwie można spotkać się z określeniem, iż „przedmiotem ochrony w czynach zabronionych z art. 189 k.k. jest wolność w znaczeniu swobody ruchów i możliwości zmiany miejsca pobytu, przebywania”¹⁰. Jak jednak wskazuje większość przedstawicieli doktryny, ochronie prawnej podlega jedynie wola, która realizuje się w chęci opuszczenia miejsca przebywania, a nie dotarcia do innego, konkretnego miejsca. Przyjęcie bowiem za przedmiot ochrony „wolności ruchu” prowadziłoby do sytuacji, kiedy to w przypadku odmówienia wej-

⁶ A. Murzynowski, *Tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie w postępowaniu karnym*, Poznań 1984, s. 1.

⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483).

⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2018, poz. 1600 t.j.), dalej: k.k.

⁹ P. Sarnecki, Art. 41, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Tom II, wyd. II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Wydawnictwo Sejmowe 2016, LEX, teza 3.

¹⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 czerwca 2013 r., II AKa 107/13, LEX nr 1342382.

ścia do pomieszczenia, dochodziłoby do wypełnienia znamion przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności¹¹.

Przepisy karne chronią zarówno aktualną, jak i potencjalną wolę w zakresie opuszczenia danego miejsca. O ile nie ulega wątpliwości, co należy rozumieć poprzez wolę aktualną, o tyle pojawia się pytanie, czym jest wola potencjalna. Wola potencjalna jest więc niejako wolą domniemaną, czyli taką, która dopiero może się ujawnić oraz której można domyśleć się na podstawie osobowości człowieka oraz danej sytuacji¹². Ochronie prawnej podlega zatem stan, w którym to z różnych przyczyn w chwili naruszenia omawianego dobra pokrzywdzony nie miał świadomości tego naruszenia, jednak wolę taką w rzeczywistości jest w stanie wyrazić¹³.

Przedmiotem czynności wykonawczej przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności jest człowiek. Jak wskazuje się jednak w doktrynie i judykaturze, znamiona przestępstwa spełnione są wówczas, gdy osoba uwięziona zdolna jest do wyrażenia pragnienia w związku z opuszczeniem miejsca pobytu, a ponadto posiada zdolność do zmiany takiego miejsca¹⁴. Należy więc wyłączyć z przedmiotu czynności wykonawczej osoby nieświadome, niezdolne do wyrażenia własnej woli. Nie chodzi tu jednak o nieświadomość przejściową, a jedynie o nieświadomość stałą (która dotyczy np. bardzo małych dzieci czy też osób głęboko upośledzonych). W przypadku wskazanych powyżej osób, zasadnym byłoby przyjęcie kwalifikacji z art. 211 k.k., gdzie warunkiem bytu przestępstwa jest działanie sprawcy wbrew woli osoby powołanej do opieki lub nadzoru¹⁵.

Ustawodawca nie wskazuje w jaki sposób ma zachować się sprawca realizując znamiona czynu zabronionego. Czynnością sprawczą jest zatem pozbawienie wolności człowieka, które może przybrać zarówno formę działania, jak i zaniechania¹⁶.

¹¹ M. Mozgawa, *Bezprawne pozbawienie wolności (analiza dogmatyczna i praktyka ścigania)*, w: *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005, s. 292.

¹² M. Mozgawa, *Odpowiedzialność karna za bezprawne pozbawienie wolności (art. 165 k.k.)*, Lublin 1994, s. 35–36.

¹³ S. Hypś, *Przestępstwa przeciwko wolności*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2018, s. 965.

¹⁴ A. Zoll, Art. 189, w: *Kodeks karny. Część szczególna, Tom II. Część I. Komentarz do art. 117–211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Wolters Kluwer Polska 2017, LEX, teza 3.

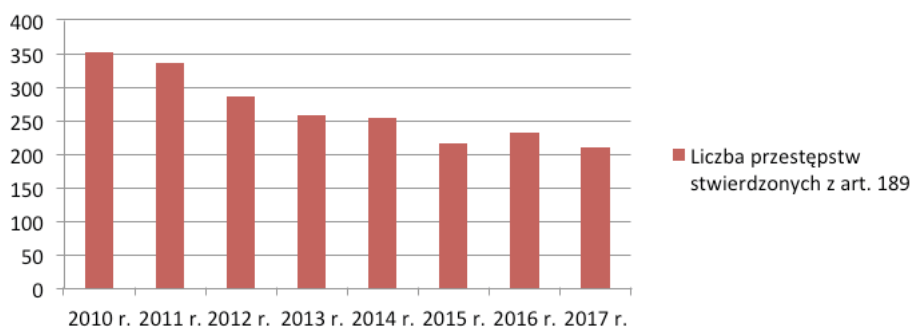
¹⁵ A. Wąsek, Art. 189, w: *Kodeks karny. Część szczególna, Komentarz do art. 117–221*, t. 2, red. A. Wąsek, Warszawa 2004, s. 1061.

¹⁶ M. Królikowski, A. Sakowicz, *Przestępstwa przeciwko wolności*, w: *Kodeks karny. Część szczególna, Tom I. Komentarz, Art. 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017, s. 564.

Omawiany czyn jest przestępstwem materialnym, dokonanie następuje w momencie wystąpienia konkretnego skutku, co objawia się w uniemożliwieniu realizacji woli opuszczenia danego miejsca. Nie spełnia znamion czynu zabronionego sytuacja, w której pokrzywdzony miał możliwość wydostania się z pomieszczenia innym, dostępnym wyjściem. Czyn z art. 189 k.k. jest przestępstwem trwałym¹⁷. Przemawia za tym fakt, iż jego dokonanie rozpoczyna się z chwilą utraty wolności przez pokrzywdzonego i trwa do momentu zakończenia bezprawnego zamachu, tj. do momentu jej odzyskania¹⁸.

W kwestii częstotliwości występowania omawianego czynu wskazać należy, iż w Polsce rocznie stwierdza się około 200–300 przestępstw bezprawnego pozbawienia wolności. Poniższy wykres stworzony został na podstawie ogólnodostępnej statystyki Komendy Głównej Policji.

Wykres 1. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 189 k.k.

Źródło: Statystyka Komendy Głównej Policji, <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-4/63484,Pozbawienie-wolnosci-art-189.html>, dostęp: 20.05.2018.

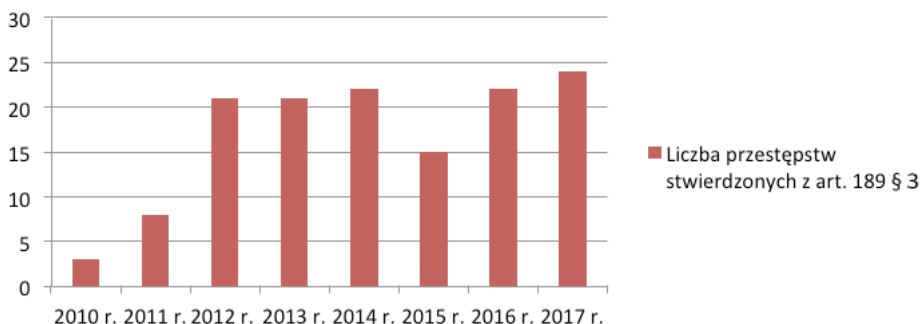
Ustawodawca wyróżnił typ podstawowy i trzy typy kwalifikowane przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności. Przedstawiona powyżej statystyka ukazuje dane dotyczące wszystkich typów czynu z art. 189 k.k. Można zauważyć, iż odnotowuje się ogólną tendencję spadkową. W związku z tematyką niniejszej publikacji, należało jednak wyszczególnić skalę

¹⁷ A. Zoll, Art. 189., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117–211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Wolters Kluwer Polska 2017, LEX, teza 7.

¹⁸ M. Królikowski, A. Sakowicz, *Przestępstwa przeciwko wolności...*, s. 563.

występowania trzeciego z typów kwalifikowanych, czyli zbrodni bezprawnego pozbawienia wolności ze szczególnym udręczeniem. W celu uzyskania stosownych danych, do Komendy Głównej Policji skierowano wniosek o udostępnienie informacji publicznej, dotyczącej liczby spraw wszczętych na podstawie art. 189 § 3 k.k. w latach 2010–2017. Na podstawie odpowiedzi na wniosek stworzono poniższy wykres.

Wykres 2. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 189 § 3 k.k.

Źródło: Statystyka Komendy Głównej Policji.

Zgodnie ze statystyką Komendy Głównej Policji, odnotowuje się wzrost występowania zbrodni bezprawnego pozbawienia wolności ze szczególnym udręczeniem. Porównując jednak ilość przestępstw stwierdzonych w odniesieniu do ogólnej statystyki, wskaźnik ten nie jest stosunkowo duży (np. w roku 2017 liczba przestępstw we wszystkich typach wynosiła 211, zbrodnie stanowiły natomiast 24 z nich). Nie należy jednak zapominać o ciemnej liczbie przestępstw, co zostanie poruszone w dalszej części publikacji.

1. Cel i metodologia badań własnych

Problematyka uprowadzeń jest wciąż tematem społecznego zainteresowania. W dobie szeroko dostępnych mediów coraz częściej można usłyszeć o przypadkach bezprawnego pozbawienia wolności człowieka. Czyn z art. 189 k.k. jest przestępstwem powszechnym, popełniony może zostać zatem przez każdego człowieka. Motywy przestępstwa i sposoby działania sprawców mogą być jednak zgoła odmienne. Motywem uprowadzenia po-

wszechnie znanym jest oczywiście chęć uzyskania korzyści majątkowej, tj. okupu, w związku z tym istnieje wiele publikacji z tego zakresu¹⁹. Stwierdzić jednak należy, iż brak jest kompleksowych opracowań dotyczących przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności z motywów innych niż uzyskanie korzyści majątkowej. W tego względu postanowiono przedsięwziąć badania dotyczące czynu zabronionego z art. 189 k.k.

Ze względu na wciąż wysoki wskaźnik przestępczości wśród osób młodych, zwrócono ponadto uwagę na popełnianie przez te osoby czynów o największym ciężarze gatunkowym, czyli zbrodni.

Celem publikacji jest więc przedstawienie problematyki popełniania zbrodni bezprawnego pozbawienia wolności ze szczególnym udręczeniem przez osoby młode.

Na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych sformułowano pytanie główne: w jaki sposób działają młodzi sprawcy w związku z pozbawieniem wolności drugiego człowieka oraz co skłania ich do popełniania przestępstwa?

Kolejno w formie pytań określono również problemy szczegółowe, tj.:

1. Co jest najczęstszym motywem pozbawiania człowieka wolności przez młodych sprawców?
2. W jaki sposób młodzi sprawcy pozbawiają wolności drugiego człowieka?
3. W jaki sposób dochodzi do uwolnienia pokrzywdzonego?
4. W jaki sposób w działaniach młodych sprawców przejawia się znamię szczególnego udręczenia?

W celu odpowiedzi na powyższe pytania dokonano badań empirycznych akt sądowych. Ustawodawca zauważając potrzebę szczególnej ochrony osób, których prawo do wolności lokomocyjnej dodatkowo zostało naruszone okrutnym działaniem sprawcy, podwyższył sankcję karną i tym samym zakwalifikował omawiany czyn jako zbrodnię. Niniejsza regulacja weszła w życie 19.04.2010 r.²⁰, tak więc badania objęły okres od roku 2010.

Zbadano wszystkie dostępne sprawy zakończone prawomocnym wyrokiem, wszczęte na podstawie art. 189 § 3 k.k. w latach 2010–2017. Łącznie badaniu poddano 47 spraw, które toczyły się w następujących sądach okręgowych:

¹⁹ Zob. np. A. Staszak, *Porwania w celu wymuszenia okupu. Studium kryminalistyczne*, Zdzeszowice 2010.

²⁰ Zmiana nastąpiła ustawą z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2010 Nr 7, poz. 46).

1. Sąd Okręgowy w Gdańsku – 3 sprawy,
2. Sąd Okręgowy w Lublinie – 11 spraw,
3. Sąd Okręgowy w Olsztynie – 13 spraw,
4. Sąd Okręgowy w Toruniu – 3 sprawy,
5. Sąd Okręgowy w Warszawie – 5 spraw,
6. Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie – 5 spraw,
7. Sąd Okręgowy we Wrocławiu – 7 spraw.

Jak można dostrzec, spraw w poszczególnych sądach na przestrzeni 7 lat nie jest wiele, wziąć ponadto należy pod uwagę sprawy zakończone wyrokiem uniewinniającym oraz te, w których doszło do zmiany kwalifikacji prawnej czynu z typu kwalifikowanego na typ podstawowy przestępstwa.

Jako kryterium określające „osobę młodą”, na potrzeby niniejszej publikacji przyjęto przedział wiekowy od 17. do 25. roku życia. Za dolną granicę wieku obrano moment nabycia przez człowieka zdolności do poniesienia odpowiedzialności karnej (pomijając wyjątki wskazane w art. 10 § 2 k.k.). W prawie polskim podmiotem czynu zabronionego pod groźbą kary jest bowiem człowiek, który ukończył lat 17. Osoba taka odpowiada więc na zasadach określonych w Kodeksie karnym. Przyjmując natomiast górną granicę wieku osoby młodej jako podstawę jej wyznaczenia, oparto się na kryterium psychologicznym oraz socjologicznym. W psychologii wyróżnia się takie etapy rozwoju człowieka, jak: rozwój prenatalny, narodziny i przystosowanie w okresie noworodkowym, okres niemowlęcy i poniemowlęcy, wczesne dzieciństwo, średnie dzieciństwo, okres dorastania, wczesna dorosłość, średnia dorosłość oraz późna dorosłość. W związku z tym, iż okres dorastania obejmuje w głównej mierze osoby, które zgodnie z prawem polskim nie ponoszą odpowiedzialności karnej, skupiono się na tzw. wczesnej dorosłości. W psychologii mianem „młodych dorosłych” określa się osoby między 20. a 30. rokiem życia²¹. Z punktu widzenia socjologii, badacze postulują, by kategorię tę jednak określać jako przedział wiekowy do lat 25²². Jako kryterium określające młodego sprawcę przyjęto zatem wiek pośredni wskazany w psychologii, a zarazem granicę wieku oznaczaną przez socjologów, tj. 25 lat.

W związku z analizą motywów i sposobów działania młodych sprawców, pod uwagę wzięto wszystkie sprawy – zarówno te, w których osoba młoda była sprawcą pojedynczym, jak te, w których była jednym ze współsprawców.

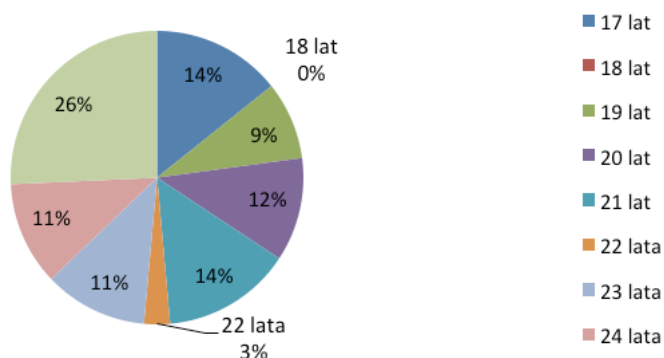
²¹ J.S. Turner, D.B. Helms, *Rozwój człowieka*, Warszawa 1999, s. 399.

²² B. Fatyga, *Dzicy z naszej ulicy. Antropologia kultury młodzieżowej*, Warszawa 1999, s. 50.

2. Wiek i płeć sprawców w świetle badań empirycznych

Wyniki badań empirycznych wykazały, iż łączna liczba wszystkich sprawców zbrodni z art. 189 § 3 k.k. wyniosła 100. Sprawcy młodzi stanowili dokładnie 35%. W sześciu sprawach występowali oni jako sprawcy pojedynczy, natomiast w piętnastu jako współsprawcy. Poniższy wykres przedstawia procentowy obraz sprawców w poszczególnym wieku.

Wykres 3. Wiek młodych sprawców

Źródło: Badania własne.

Najwięcej młodych sprawców miało 25 lat (26%), kolejno 17 i 21 lat (14%), następnie 20 lat (12%) oraz 22 i 24 lata (po 11%).

W kwestii płci młodych sprawców, badania empiryczne potwierdziły ogólną tendencję, iż kobiety popełniają przestępstwa dużo rzadziej od mężczyzn²³. Choć liczba popełnianych przez kobiety czynów zabronionych jest szacunkowo niewielka, zagadnienie przestępczości kobiet jest tematem szerokiej dyskusji. Nie uznaje się już, iż to czynnik biologiczny jest fundamentem stanowiącym o funkcjonowaniu kobiet. Współcześnie mamy bowiem do czynienia z wieloma koncepcjami i teoriami dotyczącymi przestępczości kobiet²⁴. Badania wykazały, iż w jednej ze spraw kobieta występowała jako sprawca pojedynczy, w drugiej natomiast jako współ-

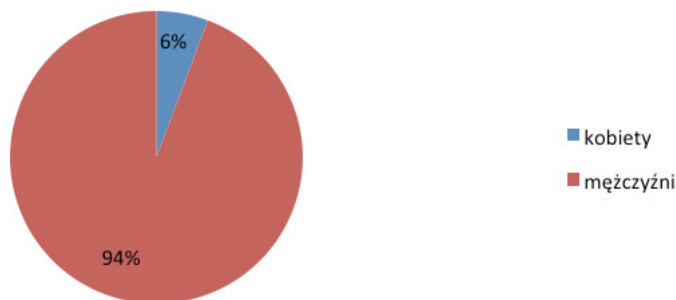
²³ E. Sosnowska, *Spoleczne uwarunkowania przestępczości kobiet*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Pedagogika” 2009, t. XVIII, nr XVIII, s. 298.

²⁴ Zob. szerzej: M. Cabaj, *Kobiety jako sprawczynie przestępstw i aktów przemocy*, „Probacja” 2013, nr 3.

sprawca. Spotkano się ponadto jeszcze z dwoma przypadkami kobiety jako współsprawcy. W związku z tym, iż miały one powyżej 25 lat, spraw tych nie poddano analizie w niniejszej publikacji.

Mężczyźni stanowili 94% sprawców. W 5 przypadkach działali oni jako sprawcy pojedynczy, w pozostałych natomiast jako współsprawcy z innymi mężczyznami powyżej 25. roku życia. W dwóch przypadkach (jak wspomniano powyżej) współsprawcą była również czterdziestoletnia oraz trzydziestoletnia kobieta. Na poniższym diagramie przedstawiono procentowy zakres popełniania zbrodni bezprawnego pozbawienia wolności przez kobiety i mężczyzn.

Wykres 4. Płeć młodych sprawców

Źródło: Badania własne.

3. Motywy działania młodych sprawców w świetle badań empirycznych

Przechodząc do analizy zagadnienia *stricte* wskazanego w temacie niniejszej publikacji wskazać należy, iż problematyka motywów popełniania przestępstw jest niezwykle złożona. Jest to przeżycie psychiczne, którego nie należy utożsamiać z przyczyną popełnienia czynu zabronionego²⁵. Motywacja polega więc na podejmowaniu pewnych czynności, które ukierunkowane są na konkretny cel²⁶. Jak już wskazano, czyn bezprawnego pozbawienia

²⁵ K. Daszkiewicz, *Motyw przestępstwa*, „Palestra” 1961, t. 5, nr 9 (45), s. 61.

²⁶ J. Reykowski, *Motywacja*, w: *Emocje. Motywacja. Osobowość*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1992, s. 113.

wolności jest przestępstwem trwałym. Jego istotą jest więc wytworzony na skutek zachowania sprawcy, trwający przez pewien czas, stan przestępny²⁷. Zachowanie to wiąże się więc z umyślnym utrzymywaniem stanu rzeczy polegającym na działaniu wbrew woli drugiego człowieka. Co więc sprawia, iż młodzi ludzie decydują się na pozbawienie wolności drugiego człowieka i jakie czynności podejmują w celu realizacji swych zamiarów?

Jako pierwszy z motywów działania młodych sprawców wskazać należy na zemstę. Zemsta ta kierowana była przede wszystkim chęcią odwetu za wcześniejsze, bezprawne zachowania pokrzywdzonych. Upřednie bezprawność działań polegała na:

- kradzieży na szkodę sprawcy,
- włamaniu do mieszkania sprawcy,
- nieopłacaniu wynajmowanego lokalu,
- naruszeniu nietykalności cielesnej osoby bliskiej sprawcy.

Zemsta polegała również na odwecie za zachowania pokrzywdzonych niemające jednak nic wspólnego z naruszeniem praw sprawcy. Dotyczyła ona:

- zerwanej współpracy,
- eskalacji wcześniejszego konfliktu.

Jako drugi z motywów działania młodych sprawców wskazać należy na chęć zmuszenia pokrzywdzonego do określonego zachowania. Zmuszenie to w głównej mierze polegało na chęci odzyskania długu o dwojakim charakterze. Dług dotyczył:

- przekazanych substancji psychotropowych,
- upřednio pożyczonych środków pieniężnych.

Zmuszenie do określonego zachowania przejawiało się również w chęci uzyskania przyznania się pokrzywdzonego do kradzieży lub wskazania sprawców.

W jednym przypadku spotkano się z motywem seksualnym, polegającym na wielokrotnym doprowadzeniu małoletniej poniżej 15. roku życia do poddania się innym czynnościom seksualnym, polegającym na wkładaniu jej do pochwy palców i lampki oraz dotykaniu piersi.

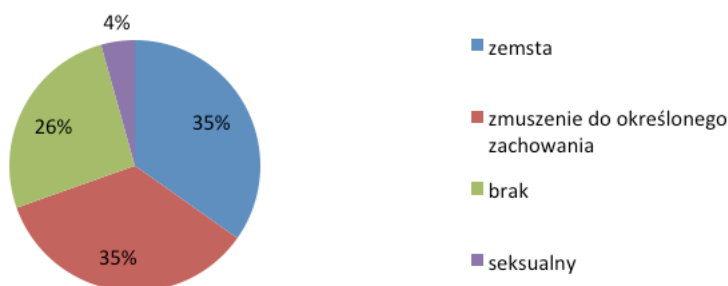
Wyniki badań wykazały również kilka przypadków, w których sprawcy nie potrafili określić motywu lub też motyw ten był przez nich wyimaginowany. Działania sprawców polegały m.in. na:

²⁷ J. Bafia, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1989, s. 123.

- działaniu pod wpływem alkoholu lub środków odurzających,
- oskarżeniu kobiety o zdradę,
- chęci odzyskania nieistniejącego długu.

Poniższy wykres przedstawia procentowy rozkład występowania danych motywów, którymi kierowali się młodzi sprawcy zbrodni bezprawnego pozbawienia wolności. Najczęściej występującym motywem była zemsta oraz zmuszenie do określonego zachowania (35%), najrzadziej natomiast – motyw seksualny (4%).

Wykres 5. Motywacja młodych sprawców

Źródło: Badania własne.

4. Sposoby działania młodych sprawców w świetle badań empirycznych

Dla bytu przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności nie ma znaczenia sposób pozbawienia wolności pokrzywdzonego. Dotyczy to zarówno wyboru przez sprawcę środka fizycznego, jak i metody psychicznej, uławiającej mu pozbawienie wolności drugiego człowieka. Skutkiem bezprawnego zachowania sprawcy musi być jednak całkowite pozbawienie wolności, czyli uniemożliwienie realizacji woli co do opuszczenia danego miejsca.

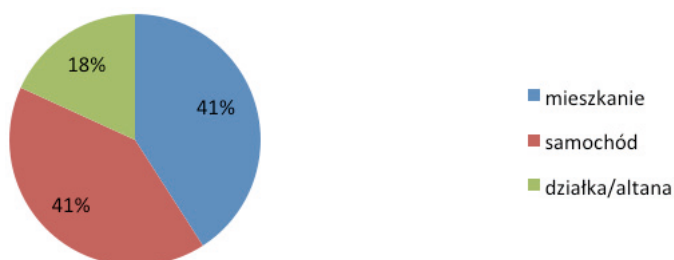
Młodzi sprawcy pozbawiając wolności najczęściej posługiwali się samochodem lub przetrzymywali pokrzywdzonego w mieszkaniu. Te dwie metody pozbawienia wolności miały jednak zgoła odmienny charakter. Współcześnie użycie samochodu wydaje się być najskuteczniejszym środkiem dającym możliwość szybkiego namierzenia i transportu drugiej osoby, tym bardziej, jeżeli chodzi o ludzi młodych. W badanych sprawach

przypadki z użyciem samochodu cechowały się elementem zaskoczenia pokrzywdzonego oraz gwałtownością. Sprawcy siłą i przemocą wciągali bowiem pokrzywdzonych do samochodu.

Drugim, wskazanym powyżej sposobem pozbawienia wolności okazało się przetrzymywanie pokrzywdzonych w mieszkaniu. W tych jednak przypadkach pokrzywdzony dobrowolnie pojawiał się w mieszkaniu. Sprawcy dopiero w momencie chęci opuszczenia przez pokrzywdzonych pomieszczenia, skutecznie im to uniemożliwiali. Charakter tego uwięzienia nie polegał więc na użyciu przemocy celem pozbawienia wolności.

Jako trzeci sposób wskazać należy na przetrzymywanie w miejscach takich jak działka, altana, ziemianka. W tych natomiast przypadkach sprawcy działali w dwojaki sposób. Pierwszy sposób uwięzienia pokrzywdzonych polegał na podstępny zwabieniu, drugi natomiast na przewiezieniu ich wykorzystanym wcześniej do uprowadzenia samochodem. Poniższy wykres obrazuje procentowo miejsca przetrzymywania pokrzywdzonych.

Wykres 6. Miejsca przetrzymywania przez młodych sprawców

Źródło: Badania własne

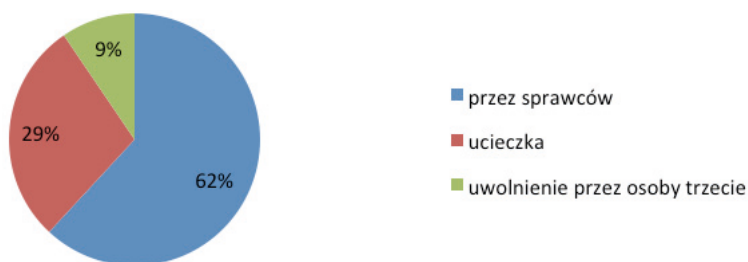
Dla bytu przestępstwa bez znaczenia jest również sposób uwolnienia pokrzywdzonego²⁸. Pokrzywdzony może odzyskać wolność zarówno poprzez samoistne uwolnienie, przy pomocy osób trzecich, którymi mogą być świadkowie lub organy ścigania, jak również może zostać uwolniony bądź porzucony przez sprawcę.

Wyniki zbadanych empirycznie spraw sądowych wykazały, iż w przeważającej większości to młody sprawca uwalniał bądź też porzucał pokrzyw-

²⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 2 lipca 2014 r., II AKa 174/14, LEX nr 1496133.

dzonego. Znacznie rzadziej dochodziło do ucieczki, natomiast uwolnienie przez organy ścigania na skutek zawiadomienia przez świadka miało miejsce jeden raz. Procentową zależność dotyczącą sposobu uwolnienia przedstawiono na poniższym diagramie.

Wykres 7. Sposoby uwolnienia pokrzywdzonych

Źródło: Badania własne.

5. Znamię „szczególnego udręczenia” w działaniach młodych sprawców

Znamię tzw. szczególnego udręczenia w polskich ustawach karnych występuje tylko w odniesieniu do przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności. Szczególne udręczenie zawiera się niejako w zagadnieniu szczególnego okrucieństwa, które nacechowane jest jednak większym stopniem szkodliwości²⁹.

„Szczególne udręczenie” w odniesieniu do kwalifikacji prawnej czynu niewątpliwie jest znamieniem ocennym. By zostało spełnione, podjęte zachowania muszą być nakierowane na świadome zadawanie pokrzywdzonemu cierpienia „ponad miarę”. Cierpienia pokrzywdzonego przekracza więc muszą stopień dolegliwości wynikający z samego faktu bezprawnego naruszenia prawa do wolności lokomocyjnej³⁰. Najważniejszym czynnikiem decydującym o szczególnym udręczeniu jest sposób podjętych działań, które mogą być rozumiane zarówno jako zadawanie bólu w sen-

²⁹ J. Lachowski, Art. 189, w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. II*, red. V. Konarska-Wrzeszek, Wolters Kluwer Polska 2018, LEX, teza 7.

³⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 9 czerwca 2015 r., II AKa 129/15, LEX nr 1755251.

sie fizycznym, jak i psychicznym³¹. O bycie przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności ze szczególnym udręczeniem nie przesądza jednak stopień rozstroju zdrowia pokrzywdzonego. Przyjąć zatem należy, iż szczególnym udręczeniem może być np. pobicie, chociażby nie wiązało się z obrażeniami ciała³².

Ustawodawca nie określa jak należy rozumieć pojęcie szczególnego udręczenia. Orzecznictwo i doktryna okoliczności te wymieniają kolejno, w formie przykładowych zachowań. Wskazuje się, iż znamię to wypełnione jest np. w przypadku skrępowania rąk i nóg za pomocą taśmy samoprzylepnej, nakładania worków foliowych na głowę, podduszania, grożenia oblaniem kwasem i zastrzeleniem³³. Należy jednak nadmienić, iż okoliczności wymieniane w tezach wyroków w większości interpretowane są jako szczególne udręczenie w przypadku wystąpienia kilku z nich.

Podjęte przez młodych sprawców działania okazały się być nader brutalne. Młodzi sprawcy, w celu zadania bólu i cierpienia pokrzywdzonemu posługiwali się takimi narzędziami, jak m.in. paralizator, kombinerki, sekator, pałki drewniane, metalowe, teleskopowe. Powyższych przedmiotów używali do miażdżenia ucha, wyrywania zębów czy też obcięcia palca pokrzywdzonemu. Należy więc zwrócić uwagę na przygotowane, przemyślane działanie sprawców. Wyniki badań empirycznych potwierdziły, iż wielu młodych przestępców cechuje się zuchwałością i często świadomie przygotowuje się do złamania prawa. Tytułem przykładu szczególnego przygotowania młodych sprawców zbrodni bezprawnego pozbawienia wolności, wskazać można jedną ze spraw, gdzie po wywiezieniu pokrzywdzonego do lasu i powieszeniu na gałęzi drzewa nogami do góry, sprawcy wkładali jego głowę do wiadra wypełnionego gnojowicą, używali drewnianej pałki, bili i kopali po całym ciele, po czym przywiązali linką do samochodu i przeciągnęli po leśnej drodze.

Innymi przykładami szczególnie okrutnego działania młodych sprawców było:

- Obcinanie włosów i kaleczenie nożyczkami po głowie.
- Żądanie, by pokrzywdzony lizał penisa psu, chodził na czworakach, warczał i szczekał jak pies, nosił w ustach psią kość i lizał buty.

³¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 12 grudnia 2012 r., II AKa 220/12, LEX nr 1254370.

³² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 19 czerwca 2006 r., II AKa 166/06, KZS 2007, Nr 1, poz. 57, LEX nr 192840.

³³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 19 lutego 2016 r., II AKa 406/15, LEX nr 2166533.

- Przykładanie rozgrzanego pogrzebacza do ud i podudzia.
- Zamknięcie małoletniego w ziemiance bez odzieży wierzchniej oraz pozbawienie go jedzenia i picia.
- Wkładanie do odbytu kija od szczotki.
- Uderzanie obuchem siekiery.
- Rażenie paralizatorem elektrycznym po świeżej ranie.
- Powieszenie za nogi na sznurze przymocowanym do drzewa oraz podciąganie i gwałtowne opuszczenie.
- Zmuszenie do sprzątania własnej krwi.
- Skakanie po głowie.

Jak wskazano wcześniej, kobiety jako sprawcy wystąpiły w dwóch przypadkach. W jednym z nich dwudziestoletnia kobieta przez 9 godzin wielokrotnie biła, wyzywała, zastraszała dwudziestoczworoletkę, a ponadto usiłowała doprowadzić pokrzywdzoną do obcowania płciowego w postaci stosunku oralnego. Mimo więc, iż kobiety rzadko występują w roli sprawców bezprawnego pozbawienia wolności, potrafią wykazać szczególnie brutalne działania.

Element przemocy wystąpił w każdym przypadku szczególnego udręczenia. W jednym z badanych przypadków pokrzywdzony na skutek zadanych obrażeń zmarł. Biegły stwierdził, iż podczas sekcji zwłok mężczyzny należało jego ciało poddać specjalnemu odpreparowaniu skóry i tkanek podskórnych, które z reguły stosuje się u ofiar potrażeń samochodowych i ofiar wypadków drogowych. W niniejszej sprawie sprawcą oraz pokrzywdzonym byli siedemnastoletni mężczyźni. Jak wskazano w uzasadnieniu wyroku, sprawca wykazywał niebywałą intensywność, drastyczność i długotrwałość użytej wobec pokrzywdzonego przemocy, a ponadto różnorodność i intensywność podjętych działań, skierowanych na zadanie cierpień tak fizycznych, jak i psychicznych.

Najtragiczniejsze w skutkach działania podjął zatem mężczyzna, który dopiero „wkroczył” w wiek odpowiedzialności karnej. Stwierdzić można, iż zachowania podejmowane przez osoby młode cechują się znacznym stopniem okrucieństwa względem osób pokrzywdzonych. Przywołane przypadki w sposób oczywisty potwierdzają, iż młodzi sprawcy potrafią wykazywać bezwzględnie niski poziom rozwoju moralnego.

Podsumowanie

W przypadku przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności ocena zachowań sprawcy nie jest łatwym zadaniem dla wymiaru sprawiedliwości. Dobro w postaci wolności lokomocyjnej człowieka może zostać naruszone w przypadku dokonania wielu czynów zabronionych.

Bezprawne pozbawienie wolności w większości przypadków kierowane jest uczuciem nienawiści do drugiego człowieka. Często wiąże się z szeregiem różnych zachowań sprawcy, nierzadko z popełnianiem również innych przestępstw. Każda zbrodnia niewątpliwie wywołuje wśród społeczeństwa niebywałe emocje. Uczucia te potęgują się, gdy sprawcą jest osoba młoda. Współcześnie, w dobie szeroko rozwiniętej technologii, Internetu, łatwego dostępu do środków odurzających i psychotropowych, młodzi narażeni są na wiele zagrożeń. Psychika młodego sprawcy, podatna na różnego rodzaju bodźce, nieraz nie potrafi „poradzić sobie” z uczuciem złości, porażki, odrzucenia.

Uzyskane wyniki badań empirycznych pozwoliły przede wszystkim odpowiedzieć na pytania, dlaczego młodzi ludzie decydują się na pozbawienie wolności drugiego człowieka oraz w jaki sposób realizują swe zamiary. Zwrócono również uwagę na szczególnie okrutne działania młodych sprawców względem drugiego człowieka. Jak wskazano powyżej, zachowania te potrafią cechować się niezwykle drastycznością i brutalnością, a nawet doprowadzić do śmierci.

Przyczyną działania młodych sprawców jest przede wszystkim chęć samowolnego „wymierzenia sprawiedliwości”. Młodzi ludzie, których prawa zostały naruszone, próbują więc sami dotrzeć do osoby sprawcy, nie informując przy tym organów ścigania o uprzednich naruszeniach ich dóbr. Nie jest tajemnicą, iż stopień zaufania osób młodych do różnego rodzaju instytucji, w tym do organów ścigania, jest niższy niż osób starszych. Co więcej, 51% spośród młodych sprawców omawianej zbrodni było uprzednio karanych, co również może wskazywać na niechęć współpracy z wymiarem sprawiedliwości.

Badania prowadzone na podstawie spraw prawomocnie zakończonych nie dają jednak pełnego obrazu występowania danego przestępstwa. Należy więc zadać pytanie, co jest powodem występowania ciemnej liczby czynu z art. 189 k.k.? Jak wskazano powyżej, jednym z motywów pozbawienia wolności jest zemsta za wcześniejsze, bezprawne działania po-

krzywdzonego. Pierwszą z przyczyn ciemnej liczby może być więc właśnie obawa przed poniesieniem konsekwencji prawnych w związku z uprzednio popełnionymi przestępstwami. Druga z przyczyn wynika natomiast z faktu, iż w większości przypadków to młody sprawca uwalnia pokrzywdzonego. Powodem takich praktyk może być obawa przed poniesieniem odpowiedzialności karnej, co skutkuje rezygnacją z kontynuacji czynu. W sytuacji dobrowolnego uwolnienia przez sprawców, pokrzywdzony odstępuje od zawiadamiania organów ścigania, co wpływa na wzrost ciemnej liczby przestępstw. Stan taki wiąże się nierozzerwalnie z poczuciem strachu pokrzywdzonego przed ponownym pozbawieniem wolności w przyszłości. Ciemna liczba wynikać może również z przeświadczenia, iż zgodnie z obowiązującym w Polsce prymatem kar wolnościowych, sprawca nie zostanie ukarany bezwzględną karą pozbawienia wolności, co z kolei wpływa na poczucie ciągłego strachu przed sprawcą.

W jaki sposób zapobiegać więc, by uczucie niechęci, wrogości, nienawiści wobec drugiego człowieka, nie prowadziło do popełniania kolejnych przestępstw? Postulaty w pierwszej kolejności kierować należy do organów ścigania, by nie ignorowały żadnej ze zgłoszonych spraw, a co się z tym wiąże, dawały społeczeństwu poczucie bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Pragnę zasygnalizować, iż przeprowadzone badania wykazały przypadki nieodpowiedniego potraktowania osób pokrzywdzonych, co w sposób bezpośredni wpływa na zmniejszenie zaufania społeczeństwa względem organów ścigania. Należy więc utwierdzić społeczeństwo w przekonaniu, iż organy ścigania w sposób rzetelny podchodzą do każdego zawiadomienia, a próby samowolnego „wymierzenia kary” prowadzą do zbędnego narażenia siebie na odpowiedzialność karną.

Bibliografia

Literatura

Bafia J., *Polskie prawo karne*, PWN, Warszawa 1989.

Cabaj M., *Kobiety jako sprawczynie przestępstw i aktów przemocy*, „Probacja” 2013, nr 3.

Daszkiewicz K., *Motyw przestępstwa*, „Palestra” 1961, t. 5, nr 9 (45).

Fatyga B., *Dzicy z naszej ulicy. Antropologia kultury młodzieżowej*, Wydawnictwo ISNS UW, Warszawa 1999.

Hypś S., *Przestępstwa przeciwko wolności*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, C.H. Beck, Warszawa 2018.

Kędzia Z., *Burżuazyjna koncepcja praw człowieka*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1980.

Królikowski M., Sakowicz A., *Przestępstwa przeciwko wolności*, w: *Kodeks karny. Część szczególna, Tom I. Komentarz, Art. 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, C.H. Beck, Warszawa 2017.

Lachowski J., Art. 189, w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. II*, red. V. Kornańska-Wrzosek, Wolters Kluwer Polska 2018, LEX, teza 7.

Mozgawa M., *Bezprawne pozbawienie wolności (analiza dogmatyczna i praktyka ścigania)*, w: L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda (red.), *Wkręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005.

Mozgawa M., *Odpowiedzialność karna za bezprawne pozbawienie wolności (art. 165 k.k.)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1994.

Murzynowski A., *Tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie w postępowaniu karnym*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Poznań 1984.

Nowak M., *Trzy generacje praw człowieka. Ich znaczenie w świetle przesłanek ideowych i historycznych oraz w świetle ich genezy*, w: *Prawa człowieka. Geneza, koncepcje, ochrona*, red. B. Banaszak, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Wrocław 1993.

Reykowski J., *Motywacja*, w: *Emocje. Motywacja. Osobowość*, red. T. Tomaszewski, PWN, Warszawa 1992.

Sarnecki P., Art. 41, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II, wyd. II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Wydawnictwo Sejmowe 2016, LEX, teza 3.

Sosnowska E., *Spoleczne uwarunkowania przestępczości kobiet*, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, „Pedagogika” 2009, t. XVIII, nr XVIII.

Staszak A., *Porwania w celu wymuszenia okupu. Studium kryminalistyczne*, Prometeusz, Zdzieszowice 2010.

Turner J.S., Helms D.B., *Rozwój człowieka*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999.

Vasak K., *A 30-year struggle. The sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights*, “The UNESCO Courier: a window open on the world” 1977.

Walczak B., *Prawa człowieka jako podstawa wartości przyjmowanych przez Unię Europejską*, w: *Elementy aksjologii Unii Europejskiej*, L. Gęsiak, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009.

Wąsek A., *Art. 189*, w: *Kodeks karny. Część szczególna, Komentarz do art. 117–221, t. 2*, red. A. Wąsek, C.H. Beck, Warszawa 2004.

Winczorek P., *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2003, C.H. Beck.

Zieliński M., *Wolność osobista, jej charakter oraz gwarancje*, w: *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wrocław 2014.

Zoll A., *Art. 189*, w: *Kodeks karny. Część szczególna, Tom II. Część I. Komentarz do art. 117–211a*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Wolters Kluwer Polska 2017, LEX, teza 3, 7.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2018, poz. 1600 t.j.).

Ustawa z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2010 Nr 7, poz. 46).

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 12 grudnia 2012 r., II AKa 220/12, LEX nr 1254370.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 19 czerwca 2006 r., II AKa 166/06, KZS 2007, Nr 1, poz. 57, LEX nr 192840.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 2 lipca 2014 r., II AKa 174/14, LEX nr 1496133.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 czerwca 2013 r., II AKa 107/13, LEX nr 1342382.

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 9 czerwca 2015 r., II AKa 129/15, LEX nr 1755251.

Źródła internetowe

<http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-4/63484,Pozbawienie-wolnosc-art-189.html>, dostęp: 20.05.2018.

Słowa kluczowe: przestępstwo, wolność, sprawca, młodość, motyw, udręczenie, porwanie

Streszczenie

Tematyka uprowadzeń jest wciąż tematem społecznego zainteresowania. W dobie szeroko dostępnych mediów coraz częściej słyszy się o przypadkach bezprawnego pozbawienia wolności człowieka. Innym aktualnym ciągle problemem jest przestępczość osób młodych. Celem publikacji jest więc przedstawienie problematyki popełniania zbrodni bezprawnego pozbawienia wolności ze szczególnym udręceniem przez osoby młode, a w szczególności wskazanie motywów i sposobów ich działania oraz zachowań zakwalifikowanych jako szczególne udręczenie pokrzywdzonego.

Key words: crime, freedom, perpetrator, youth, motive, cruelty, kidnapping

THE YOUNG AS PERPETRATORS OF THE CRIME OF UNLAWFUL DEPRIVATION OF LIBERTY WITH PARTICULAR CRUELTY – AN ANALYSIS OF MOTIVES AND *MODI OPERANDI*

Abstract

The topic of abductions is still of a social interest. In the era of widely available media, we hear more and more about cases of unlawful deprivation of liberty. Another problem we currently encounter is juvenile delinquency. The aim of this publication is thus to lay down the problematic aspects of unlawful deprivation of liberty with particular cruelty as committed by young people, and, in particular, to indicate their motives, modi operandi and behaviours qualified as particular cruelty towards the aggrieved party.